

Vatandaş Olmayan Kişilerin Ülkeden Sınır Dışı/İade Edilme Kararlarına Karşı Anayasa Mahkemesi'nin Yaklaşımı

Approach of the Constitutional Court Against Deportation/Extradition Decisions of Non-Citizens

Fatmagül Kale Özçelik*

Öz

Türkiye, son yıllarda çeşitli göç dalgalarıyla karşı karşıya kalmıştır. Toplu ya da tekil şekilde kendi ülkesinden kaçan bu kimseler, sığınma talebiyle ülkemize gelmektedir. Sığınma talepleri reddedilen ya da daha sonra ülkede hukuka aykırı bir şekilde bulunduğu tespit edilen bu kimselerin ülkeden sınır dışı/iade edilme kararları Anayasa Mahkemesi'nde bireysel başvuru konusu olmuştur. Mahkeme bu başvuruları, kötü muamele yasağı ve aile yaşamına saygı hakkı çerçevesinde ele almıştır. Çalışmada da bu konudaki ilke kararlar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: sınır dışı/iade edilme, Anayasa Mahkemesi, hak, insan hakları.

---

*Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ali Fuad Başgil Hukuk Fakültesi, fatmagul.kale@omu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-8700-2150>.

Abstract

Turkey has faced various immigration waves in recent years. These people, who have fled their country collectively or individually, come to our country with a request for asylum. The deportation/extradition decisions of these people whose asylum claims were rejected or who were later found to be in the country unlawfully have been the subject of individual applications at the Constitutional Court. The Court dealt with these applications within the framework of the prohibition of ill-treatment and the right to respect for family life. In the study, the principle decisions on this issue were examined.

Keywords: deportation/extradition, Constitutional Court, right, human rights.

I. GİRİŞ

Bir devletin kendi ülkesinde vatandaşı olmayan ancak hukuka uygun bir şekilde yaşayan kişiler bulunabilir. Uluslararası hukuk kapsamında “göçmen”, “mülteci” ya da “geçici” şekilde adlandırılan bu kişiler, ya diğer bir devletin vatandaşı olabilir ya da herhangi bir vatandaşlığa sahip olmaksızın vatansız olabilir. Bu kişiler, çeşitli nedenlerle vatandaşı olmadığı bir ülkeye giriş yapmıştır. Türkiye’de farklı vatandaşlıklara sahip kimselere ev sahipliği yapmaktadır. Özellikle son yıllarda Suriye başta olmak üzere İran, Irak, Afganistan kökenli kişiler Türkiye’ye yasa dışı yollardan gelerek, sığınma talebinde bulunmaktadır. Bu kişilerin sığınma talepleri ya kabul edilerek hukuka uygun bir şekilde ülkede kalmaktadırlar ancak zaman sonra çeşitli hukuki gerekçelerle ülkeden sınır dışı/iade edilmek istenmektedirler ya da sığınma talepleri kabul edilmeyerek ülkeden ayrılmaları istenmektedir. Haklarında ülkeden çıkış kararı verilen bu kişilerin yaptıkları bireysel başvurular, Anayasa Mahkemesi tarafından sonuçlandırılarak bu konudaki içtihadi standart belirlenmiştir. Çalışmamızda da, ülkemizde vatandaş olarak bulunmayan bu kişilerin sınır dışı/iade edilmelerine ilişkin devlet tarafından verilen kararların Anayasa Mahkemesi’nin bireysel başvuru içtihadı çerçevesinde incelenmesi hedeflenmiştir.

II. KÖTÜ MUAMELEYE UĞRAMA RİSKİNE KARŞI SINIR DIŞI EDİLME YASAĞI

Bir kimse, başka bir ülkeye iade ya da sınır dışı edildiği takdirde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 3. maddesi kapsamında yasaklanan bir muameleye ya da cezaya maruz kalma tehlikesiyle karşı karşıya ise ülkesinde bulunan devletin bu kişileri koruma yükümlülüğü bulunmaktadır¹. Bu yükümlülük kapsamında, ilgili devletin ülkesinde yasa dışı bulunan kişiyi sınır dışı ve iade etmeme yasağı bulunur.

3. madde kapsamında böyle bir yükümlülüğün devlet nezdinde doğabilmesi için öncelikle, sınır dışı/iade etme durumunda, gerçek bir tehditle karşılaşacağına inanılmasına izin verecek derecede ciddi gerekçelerin bulunması gerekmektedir². Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bu nedenleri gerek kendisine taraflarca sağlanan gerekse re’sen temin ettiği unsurlara dayanarak takdir etmektedir³.

¹ Oya Boyar, İşkence ve Kötü Muamele Yasağı, Sibel İnceoğlu (ed), İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa, (Beta 2013) 144

² ibid, 145

³ AİHM, Saadi v İtalya, 37201/06, 28.02.2008, paragraf 128

Anayasa Mahkemesi de, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin belirlediği bu standartlardan sapmamaktadır. Nitekim önüne gelen sınır dışı/iade edilmeye ilişkin başvurularda, gönderileceği ülkede kötü muameleye maruz kalacağını iddia eden kişilerin bu iddialarının ciddi derecede ağır olmasını aramaktadır. Örneğin, A.A. ve A.A. Başvurusunda sınır dışı/iade edilmeye ilişkin olarak bu standarda vurgu yapmıştır⁴.

Anayasa Mahkemesinin istikrarlı içtihadına göre, Anayasa'nın 17. maddesinin üçüncü fıkrası, gönderildikleri ülkede kötü muameleye maruz kalma riski bulunan yabancıların maddi ve manevi varlıklarının korunması yönünde devlete pozitif yükümlülük yüklemektedir⁵. Anılan pozitif yükümlülük kapsamında sınır dışı edilecek kişiye ülkesinde karşılaşılabileceği risklere karşı gerçek anlamda bir koruma sağlanabilmesi için sınır dışı kararına karşı etkili bir *karşı çıkma imkânı* tanınması gerekir. Ancak kötü muameleye karşı koruma yükümlülüğü, her sınır dışı işleminde yukarıda belirtilen şekilde bir araştırma yapılmasını gerektirmez. Bu yükümlülüğün ortaya çıkabilmesi için öncelikli olarak başvuru tarafından savunulabilir (makul) bir iddia ortaya konulmalı, bu kapsamda kötü muamele riskine ilişkin iddialar somutlaştırılmalıdır⁶.

Sınır dışı etme kararının uygulanması hâlinde kötü muamele yasağının ihlal edilebileceğine karar verebilmek için geri gönderilen ülkedeki riskin varlığının bir olasılığın ötesinde “gerçek bir risk” seviyesinde olduğunun ispatlanması gerekir⁷. Bu konudaki ispat külfeti iddianın niteliğine göre kamu makamlarına ve/veya başvurucuya ait olabilir.

Anayasa Mahkemesi'ne göre, “İlk olarak başvuru, geri gönderileceği ülkede uzun süredir devam eden genel siyasi istikrarsızlık ya da ülkenin tamamına yayılmış iç karışıklık nedeniyle kötü muameleye maruz kalacağını ileri sürebilir. Bu durumda anılan ülkenin genel koşullarının objektif olarak kötü muamele yasağına aykırılık oluşturmayacağı idari ve yargısal makamlar tarafından ortaya konulmalıdır. İkincisi, geri gönderilecek ülkenin kamu makamlarının; etnik kökenleri, dinî inançları, siyasi görüşleri ya da belirli bir gruba mensubiyetleri gibi nedenlerle kişilere sistematik olarak kötü muamelede buldukları iddia edilebilir. Böyle bir durumda kamu makamları tarafından, belirtilen özelliklerdeki kişi veya grupların ülkelerinde kötü muameleye uğrayıp uğramadıkları araştırılmalıdır. Buna karşılık

⁴ Anayasa Mahkemesi, 2015/3941, 1.3.2017

⁵ Anayasa Mahkemesi, 2020/11244,13.04.2022, paragraf 17; Anayasa Mahkemesi, 2015/3941, 1.3.2017, paragraf 59

⁶ Anayasa Mahkemesi, 2015/3941, 1.3.2017, paragraf 60-63

⁷ Anayasa Mahkemesi, 2015/3941, 1.3.2017, paragraf 65

başvurucunun da risk altında olduğu iddia edilen gruplara aidiyetini veya mensubiyetini ispatlaması gerekir. Üçüncüsü, geri gönderilecek ülkede var olduğu iddia edilen risk başvurusunun herhangi bir gruba mensubiyetinden ya da aidiyetinden bağımsız olarak doğrudan kişisel durumundan kaynaklanabilir. Bu durumda başvuru geri gönderileceği ülkede hangi nedenle kötü muameleye maruz kalacağını açıklamalı ve bu iddiasını ispata yarayacak olguları açıkça belirtmelidir. Son olarak geri gönderilecek ülkedeki riskin kamu görevlisi olmayan kişi veya gruplardan kaynaklandığı ileri sürülebilir. Böyle bir durumda ise hem riskin gerçekliğinin hem de söz konusu ülkenin kamu makamlarının bu riski ortadan kaldırmak konusunda yeterli korumayı sağlamakta yetersiz kalacaklarının başvuru tarafından kanıtlanması gerekir.”⁸

A.A. ve A.A. Başvurusunda ise başvuru tarafından sunulan bilgi ve belgeler ile Anayasa Mahkemesi tarafından resen araştırılarak elde edilen bilgiler birlikte değerlendirilmiş ve Irak'ın hangi bölgesinden oldukları bilinmeyen ve geri gönderilmeleri hâlinde Irak yönetiminin kendilerini korumakta yetersiz kalacağı yönünde bir açıklamada bulunmayan başvuru sahiplerinin sınır dışı edilmeleri hâlinde ülkelerinde kötü muameleye maruz kalabileceklerine ilişkin iddialarının savunulabilir nitelikte olmadığına karar verilerek; hak ihlaline hükmedilmemiştir⁹. Luay Ameen Başvurusunda da, başvuru tarafından Anayasa Mahkemesine yaptığı bireysel başvuruda sınır dışı edilmesi hâlinde maruz kalacağını ileri sürdüğü riske ilişkin somut ve kişisel açıklamalarda bulunmadığı, ülkesinin genel durumu dışında kendisinin hangi özel durumunun risk oluşturduğuna ilişkin somutlaştırma yapmadığından hareketle, hak ihlaline karar verilmemiştir¹⁰.

III. AİLE YAŞAMINA SAYGI GÖSTERİLMESİ HAKKINA KARŞI SINIR DIŞI EDİLME YASAĞI

Vatandaş olmadığı ülkede ailesiyle beraber bulunan kimselerin sınır dışı edilmeleri halinde aile yaşamının ihlal edileceğine ilişkin tespit Anayasa Mahkemesi'nin A.A.A. Başvurusunda ortaya konulmuştur¹¹. Yüksek mahkeme burada da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihadını takip etmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Schembri/Malta¹² kararında; göçmenlerle ilgili kurallardan kurtulmak, ikamet izni veya vatandaşlık kazanmak için yapılan,

⁸ Anayasa Mahkemesi, ibid, paragraf 67-69

⁹ Anayasa Mahkemesi, ibid, paragraf 81

¹⁰ Anayasa Mahkemesi, 2020/11244, 13.04.2022, paragraf 20

¹¹ Anayasa Mahkemesi, 2018/36516, 15.03.2022.

¹² AİHM, Schembri v Malta, 66297/13, 19.9.2017, paragraf 53-54

böylelikle hakiki olmayan anlaşmalı evliliklerin *aile hayatı* kapsamında olmadığını, dolayısıyla da konu bakımından 8. maddenin kapsamında bulunmadığını vurgulamıştır. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu (AİHK) da evliliğin amacının bir aile hayatı kurmak değil ülkeye giriş, çalışma ve/veya ikamet izni almak için yapıldığının tespit edildiği başvuruları, ortada Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında korunması gerekli gerçek bir aile hayatı bulunmadığı gerekçesiyle kabul edilemez bulmuştur¹³.

Sözleşme, yabancıların ülkeye girişi veya oraya yerleşmeleri hususundaki bir hakkı güvence altına almamakla birlikte kişinin yakın aile bireylerinin bulunduğu bir ülkeden ayrılmak zorunda olması, belirli koşullar altında aile hayatına saygı hakkının ihlal edilmesine neden olabilir¹⁴. Aile hayatına saygı hakkının yalnızca vatandaşlar tarafından değil hukuka uygun şekilde ikamet eden yabancılar tarafından oluşturulan aile birliklerini de koruduğunun kabulü gerekir. Bunun yanı sıra kimi zaman ülkede hukuka aykırı olarak bulunan yabancıların aile yaşamının da belirtilen güvenceden yararlanması söz konusu olabilir¹⁵. Vatandaş olmayanların buldukları ülkeden çıkarılması durumunda aile yaşamına saygı hakkının uygulanabileceğine ilişkin AİHM'in ilk kararı Abdulaziz, Cabales ve Balkandali davasındadır¹⁶.

AİHM, sınır dışı işlemi gibi aile hayatına saygı hakkına yönelik müdahaleleri Sözleşme'nin 8. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan kanunilik, meşru amaç, demokratik toplumda gereklilik ve orantılılık ilkeleri bakımından incelemeye tabi tutmaktadır. AİHM, orantılılık incelemesi yaparken başvurucuların aile hayatı ile sınır dışı işleminin uygulanması bağlamında gözetilen kamusal menfaat arasında adil bir denge kurulması gereğine işaret etmiştir. Söz konusu değerlendirmede dikkate alınması gereken unsurlar arasında başvurucunun işlediği suçun niteliği ve ağırlığı, sınır dışı edilmeden önce başvurucunun ülkede ikamet süresi, suçun işlenmesinin ardından geçen süre, ilgili diğer kişilerin vatandaşlıkları, aile durumu, evliliğinin süresi, çiftin gerçek ve hakiki bir aile yaşamı sürdürüp sürdürmediğini gösteren diğer etkenler, eşin aile yaşamını kurduğu anda söz konusu suçtan haberdar olup olmadığı, evlilikte çocuk sahibi olup olmadıkları ve varsa çocukların yaşı gibi hususlar yer almaktadır. Her ne kadar bir kişinin sınır dışı edilen eşi ile sınır dışı edildiği ülkede birlikte yaşamasının beraberinde bazı

---

¹³ AİHM Ayhan Yavuz v Avusturya (Kabul Edilemezlik Kararı), 25050/94, 16/1/1996; F.P.; Birleşik Krallık (Kabul Edilemezlik Kararı), 20118/92, 12/10/1992.

¹⁴ AİHM, Boultif v İsviçre, 54273/00, 2/8/2001, paragraf 39

¹⁵ AİHM, Slivenko v Litvanya, 48321/99, 9/10/2003, paragraf 94; AİHM, Amara v Hollanda (Kabul Edilemezlik Kararı), 6914/02, 5/10/2004

¹⁶ Nicola Rogers, 'Immigration and the European Convention on Human Rights: Are New Principles Emerging?' (2003) 1 E.H.R.L.R., 54.

zorlukları getireceği olgusu tek başına sınır dışı edilmeye engel oluşturmasa da AİHM özellikle eşin başvurusunun ülkesinde karşılaşması muhtemel zorlukların ciddiyetini de göz önünde tutmaktadır¹⁷.

A.A.A. Başvurusunda da Anayasa Mahkemesi, Türkiye’de yasal olarak ailesiyle beraber oturma iznine sahip olan kişinin tek başına sınır dışı edilerek, ailesinin konumunun göz önüne alınmamasını aile yaşamına saygı hakkını ihlal ettiğini tespit etmiştir¹⁸.

IV. SONUÇ

Vatandaş olmayan kişilerin sınır dışı/iade edilme kararları karşısında Mahkeme’nin önüne iki iddiayla çıktıkları görülür: birincisi kötü muameleye uğrama yasağı, ikincisi aile yaşamına saygı hakkı. Anayasa Mahkemesinin istikrarlı içtihadına göre, Anayasa’nın 17. maddesinin üçüncü fıkrası, gönderildikleri ülkede kötü muameleye maruz kalma riski bulunan yabancıların maddi ve manevi varlıklarının korunması yönünde devlete pozitif yükümlülük yüklemektedir. Anılan pozitif yükümlülük kapsamında sınır dışı edilecek kişiye ülkesinde karşılaşabileceği risklere karşı gerçek anlamda bir koruma sağlanabilmesi için sınır dışı kararına karşı etkili bir *karşı çıkma imkânı* tanınması gerekir. Ancak kötü muameleye karşı koruma yükümlülüğü, her sınır dışı işleminde yukarıda belirtilen şekilde bir araştırma yapılmasını gerektirmez. Bu yükümlülüğün ortaya çıkabilmesi için öncelikli olarak başvuru tarafından savunulabilir (makul) bir iddia ortaya konulmalı, bu kapsamda kötü muamele riskine ilişkin iddialar somutlaştırılmalıdır. Sınır dışı etme kararının uygulanması hâlinde kötü muamele yasağının ihlal edilebileceğine karar verebilmek için geri gönderilen ülkedeki riskin varlığının bir olasılığın ötesinde “gerçek bir risk” seviyesinde olduğunun ispatlanması gerekir. Bunlar yok ise kötü muameleye uğrama yasağı ihlal edilmez. Türkiye’de yasal olarak ailesiyle beraber oturma iznine sahip olan kişinin tek başına sınır dışı edilerek, ailesinin konumunun göz önüne alınması gerekir. Aksi halde kişilerin aile yaşamına saygı hakkını ihlal edilir.

---

¹⁷ AİHM, *Boultif v İsviçre*, 54273/00, 2/8/2001, paragraf 48; AİHM, *Üner v Hollanda (BD)*, 46410/99, 18/10/2006, paragraf 62-66

¹⁸ Anayasa Mahkemesi, 2018/36516, 15.03.2022, paragraf 60-61

KAYNAKÇA

Boyar O, “İşkence ve Kötü Muamele Yasağı”, Sibel İnceoğlu (ed), İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa, 3. Baskı, (Beta 2013).

Rogers, N, “Immigration and the European Convention on Human Rights: Are New Principles Emerging?” E.H.R.L.R., Issue 1, 2003, ss. 53-64.

AİHM, Saadi v İtalya, BD, Başvuru Numarası: 37201/06, 28.02.2008.

AİHM, Schembri v Malta, Başvuru Numarası: 66297/13, Karar Tarihi: 19.9.2017.

AİHM, Ayhan Yavuz v Avusturya (Kabul Edilemezlik Kararı), Başvuru Numarası: 25050/94, Karar Tarihi: 16.1.1996.

AİHM, F.P. v Birleşik Krallık (Kabul Edilemezlik Kararı), Başvuru Numarası: 20118/92, Karar Tarihi: 12.10.1992.

AİHM, Boultif v İsviçre, Başvuru Numarası: 54273/00, Karar Tarihi: 2.8.2001.

AİHM, Slivenko v Litvanya, Başvuru Numarası: 48321/99, Karar Tarihi: 9.10.2003,

AİHM, Amara v Hollanda (Kabul Edilemezlik Kararı), Başvuru Numarası: 6914/02, Karar Tarihi: 5.10.2004.

AİHM, Üner v Hollanda (BD), Başvuru Numarası: 46410/99, Karar Tarihi: 18.10.2006.

AYM, A.A. ve A.A. Başvurusu, Başvuru Numarası: 2015/3941, Karar Tarihi: 1.3.2017.

AYM, Luay Abdulsattar Ameen Ameen Başvurusu, Başvuru Numarası: 2020/11244, Karar Tarihi: 13.04.2022.